

erit nobis effugium a facie Absalom: festinate egredi, ne forte veniens occupet nos et impellat super nos ruinam [h. malum], et percussit civitatem in ore gladii. Dixeruntque servi regis ad eum: Omnia quaecunque praeceperit [h. elegerit] dominus noster rex, libenter exsequemur [ms. exsequimur] servi tui. Egressus est ergo rex, et universa domus ejus, pedibus suis, et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. Egressusque rex et omnis [h. omnis populus] Israel, pedibus suis stetit procul a domo, et universi servi ejus ambulabant iuxta eum, et legiones [h. non habet legiones] Cherethan et Phelathi, et omnes Geththasi, sexcenti viri, qui secuti cum, fuerant pedites de Geth, praecedebant regem. Dixit autem rex ad Ethai Geththaeum: Cur venis nobiscum? Revertere, et habita cum rege, quia peregrinus es, et egressus es de loco tuo: heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi? Ego autem vadam quo iturus sum: revertere et reduc tecum fratres tuos, quoniam ostendisti gratiam et fidem¹ [h. ostendisti misericordiam et veritatem]. Et respondit Ethai regi dicens: Vivit Dominus, et vivat [ms. vivit] dominus meus rex; quoniam in quocunque loco fueris, domine mi rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. Et ait David Ethai: Veni, et transi. Et transivit Ethai Geththaeus, et omnes viri qui cum eo erant, et reliqua multitudo. Omnesque fiebant [h. omnisque terra fiebat] voce magna, et universus populus transibat: rex quoque transgrediebatur torrentem Codron, et cunctus populus incedebat contra viam, qua respicit ad desertum. Venit autem et Sadoc [h. etiam et Sadoc] sacerdos², et uni-

¹ Addunt Vulgati, « pugnatores validi », cum verba textus et Hieronymiani codd. ignorant. Mox tacet Veronens. ms. « pedites », quod neque Chaldaeus est: tamen in Hebraeo ברגלי « in pede suo ».

² Eiusdem sententiae duas hoc loco retinet Vulgata nostra interpretationes, Hieronymianam scilicet ac veterem, qua Itala dicebatur. Nos unam edidimus fonti Hebraeo respondentem. Manr.

— Interserunt Vulgati, « Et Dominus faciet tecum misericordiam et veritatem »: que eadem habetur sub aliis verbis cum subsequenti sententia, « Quoniam ostendisti gratiam et fidem ». Pro his omnibus duo haec tantum verba in Hebraeo sunt textu, אמת וחסד, « misericordia et veritas »: que superiori proxime ערך, « tecum », juncta, bene optantis sensu proferuntur: « Te-

versi levitae cum eo, portantes arcam foederis Dei, deposuerunt arcam Dei: ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de civitate. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem: si invenero gratiam in oculis Domini, reducat me, et ostendet mihi eam, et tabernaculum suum [h. et glorificabo eum]. Si autem dixerit mihi³: Non places: praesto sum, faciat mihi (Vulg. tacet mihi) quod bonum est coram se [h. quod bonum est in oculis ejus]. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O videns revertere [h. Si videtur tibi revertere] in civitatem in pace; Ahimaas⁴ filius tuus, et Jonathan filius Abiathar, hi duo filii vestri, sint vobiscum. Ecce ego abscondar [h. morabor] in campestribus deserti, donec veniat sermo a vobis indicans mihi. Reportaverunt igitur Sadoc et Abiathar arcam Dei in Jerusalem, et manserunt ibi. Porro David ascendebat clivum olivarum, ascendens et fletus, et operto capite et nudis pedibus incedens; sed et omnis populus, qui erat cum eo, operto capite, ascendebat plorans. Nuntiatus est autem David, quod et Ahitophel esset in conjuratione [h. rebellionem] cum Absalom, dixitque David: Infatua, quae so, consilium Ahitophel, Domine. Cumque ascenderet David summum montis, in quo adoraturus erat Deum, ecce occurrit ei Husai Arachites, scissa veste [h. tunica], et terra pleno [h. sparsa] capite. T. CXVII. Et dixit ei David: Si veneris mecum, eris mihi oneri; sin autem in civitatem revertaris, et dixeris Absalom: Servus tuus sum ego [ms. et Vulg. tacet ego], rex; sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus, dissipabis consilium Ahitophel. Habes autem tecum Sadoc et Abi-

athar sacerdotes, et omne verbum quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc et Abiathar sacerdotibus. Sunt autem cum eis duo filii eorum, Ahimaas (Vulg. add. filius), Sadoc et Jonathan Abiathar: et mitteris per eos [h. per manus eorum] ad me omne verbum quod audieris. Veniente ergo Husai amico David in civitatem, Absalom quoque ingressus est Jerusalem.

cap. XVI. — Cumque David transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth in occursum ejus, cum duobus asinis, qui onusti erant ducentis panibus, et centum alligaturis uvae passae [h. et centum passis], et centum massis palatharum, et utribus vini [h. amphora vini]. Et dixit rex Siba: Quid tibi volunt haec? Responditque Siba: Asini, domesticis regis ut sedeant, et panes et palathar, ad vescendum pueri¹, vinum autem, ut bibat si quis defecerit in deserto. Et ait rex: Ubi est filius domini tui? Responditque Siba regi: Romansit [h. Ecce sedet] in Jerusalem, dicens: Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. Et ait rex Siba: Tua sint omnia quae fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba: Oro², inveniam gratiam coram te [h. in oculis tuis], domine mi rex. T. CXVIII. Venit ergo rex David usque Bahurim, et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebat egrediens, et maledicebat, mittebatque lapides contra David et contra universos servos regis David: omnis autem populus, et universi bellatores, a dextro et a sinistro latere regis incedebant. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret³: Egredere, vir sanguinum, et vir Belial. Raddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul: quoniam invasisti regnum pro eo, et dedit Dominus regnum in manu Absalom filii tui: et ecce premunt te mala tua [h. Et ecce tu in malo tuo], quoniam vir sanguinum es. Dixit autem Abisai filius Sarvia, regi: Quare maledicit canis hic mortuorum⁴ [h. mortuos] domino meo regi? Vadam, et amputabo caput ejus. Et ait rex: Quid mihi et vobis, filii Sarviae? Dimittite eum, ut⁵ maledicat: Dominus enim praecepit ei, ut male-

diceret David: et quis est qui audeat dicere [h. et quis dicit], quare sic fecerit? Et ait rex Abisai, et universis servis suis: Ecce filius meus, qui egressus de utero meo [de visceribus meis], quaerit animam meam: quanto magis nunc filius Jemini? Dimittite eum ut [ms. dimittite, ut], maledicat iuxta praecceptum Domini: si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi (Vulg. addunt Dominus) bonum pro maledictione hac hodierna. Ambulabat itaque David et socii ejus per viam cum eo [h. non habet]. Semei autem per Jugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens et mittens lapides adversum eum, terramque spargens. Venit itaque rex, et universus populus cum eo lassus, et refocillatus est⁶ ibi. Absalom autem et omnis populus Israel ingressi sunt Jerusalem, sed et Ahitophel cum eo. Cum autem venisset Husai Arachites amicus David ad Absalom, locutus est ad eum: Salve, rex, salve, rex [h. Vivat rex, vivat rex]. Ad quem Absalom: Haec est, inquit, gratia [h. misericordia] tua ad amicum tuum? Quare non ivisti cum amico tuo? Responditque Husai ad Absalom: Nequaquam, quia illius ero, quem elegit Dominus, et omnis hic populus, et universus Israel, et cum eo manebo. Sed, ut et hoc inferam, cui ego (Vulg. ergo) serviturus sum? Nonne filio regis? Sicut parvi patri tuo, sic parebo et tibi. T. CXIX. Dixit autem Absalom ad Ahitophel: Inite consilium quid agere debeamus. Et ait Ahitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: ut cum audierit omnis Israel quod foedaveris patrem tuum, roborent manus eorum tecum. Tetenderunt igitur Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel. Consilium autem Ahitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum: sic erat omne consilium Ahitophel, et cum esset cum David, et cum esset cum Absalom.

T. CXX. Cap. XVII. — Dixit igitur Ahitophel ad Absalom: Eligam mihi [h. nunc] duodecim millia virorum, et consurgens persequar David

¹ Ms. Veronens. cum Vulgatis addit « tuis ».
² Pressius Hebraeo idem ms., « Adoro ».
³ Addit idem ms. cum Vulgatis, « regi », pro quo in Hebraeo est « ei »: mox quoque idem ms. « reddet » pro « reddidit. »
⁴ Quod scholiasies adnotat, « mortuus », et Hebraeus praefert et Veronens. mss., demum et Vulgati libri.

T. CXX. Cap. XVII. — Dixit igitur Ahitophel ad Absalom: Eligam mihi [h. nunc] duodecim millia virorum, et consurgens persequar David

⁵ In Veronens. ms. « ut » vacat: in Hebraeo autem et proximum comma « dimittit enim », desiderantur, et facile auditum hic est ex Graeco, ἀποστρέφειν.

⁶ Plurimum numero habet Veronens. ms. « re focillati sunt », magis ad Graecum, et cum Vulgatis.

haec nocte. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, et solutis manibus) percussit eum: cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum. Et reducam universum populum, quem eduxi de Aegypto: et revertentur ad me omnes reverti solent¹: unum enim virum tu queris, et omnis populus erit in pace. Placuitque sermo ejus Absalom, et cunctis majoribus natu Israel. Ait autem Absalom: Vocate et Husai Arachitem, et audiamus quid etiam ipse dicat. Cumque venisset Husai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Hujusmodi sermonem [ms. addit quem] locutus est Ahitophel: facere debemus an non? Quod das consilium? Et dixit Husai ad Absalom: Non bonum consilium, quod dedit Ahitophel haec vice. Et rursus intulit Husai: Tu nosti patrem tuum, et viros qui cum eo sunt, esse fortissimos et amaro animo, veluti si ursa, raptis catulis, in saltu saeviat: sed et pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. Forsitan nunc latitat in foveis, aut in uno quo voluerit, loco: et cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet quicumque audierit, et dicit: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. Et fortissimus (h. ipse²), cujus cor est quasi leonis, pavore solvetur: scit enim omnis Israel, fortem esse patrem tuum, et robustos omnes qui cum eo sunt. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium: ut [ms. et Vulg. tacit ut] congregetur ad te universus Israel, a Dan usque Ber-Sabee, quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum. Et irruemus super eum in quocumque loco fuerit inventus, et operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram, et non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem. Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam (id est, David) in torrentem, ut non reperiat ne calculus quidem ex ea. Dixitque Absalom, et omnes viri³ Israel: Melius est consilium Husai Arachite consilio Ahitophel.

¹ Verius in Veronens. ms., « Omnis reverti solet », juxta Hebraeum, quemadmodum et eparnotheos apud Lucam Brugensem legendum monet, et melioris notae codices praefereunt. Vulgati, « Quomodo unus homo reverti solet ».

² Hebraeus habet « et ipse quoque, וְיָרֵד. Postremam voculam « quoque » Veronens. ms. habet pro « ipse ». Mox autem plus habet « omnis populus Israel, etc. ».

³ Ms. Veronens., « Omnis vir », pressius Hebraeo.

⁴ Prudenter monuit nos S. Hieronymus libro

Domini autem nutu dissipatum est consilium Ahitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom malum. Et ait Husai Sadoe et Abiathar sacerdotibus: Hoc et hoc modo consilium dedit Ahitophel Absalom, et senioribus Israel, et ego tale et tale dedi consilium. Nunc ergo mitte cito, et nuntiate David, dicentes: Ne moremini [h. Ne permancas] nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere; ne forte absorbeat rex, et omnis populus qui cum eo est. Jonathan autem et Ahimaas [ms. Achimaas] stabant juxta fontem Rogel: abiit ancilla et nuntiavit eis, et illi profecti sunt, ut referrent ad regem David nuntium: non enim poterant videri, aut introire civitatem. Vidit autem eos quidam puer, et indicavit Absalom: illi vero concito gradu ingressi sunt domum ejusdem viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, et descenderunt in eum. Tulit autem mulier, et expandit velamen super os putei, quasi siccas pisanas, et sic res latuit. Cumque venissent servi Absalom ad mulierem in domum, dixerunt: Ubi est Ahimaas et Jonathan? Et respondit eis mulier: Transierunt (*Vulg. ad. festinanter*), gustata paululum aqua. At hi qui querebant eum non reperissent, reversi sunt Jerusalem. Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo, et pergentes nuntiaverunt regi David, atque dixerunt: Surgite, et transite cito fluvium [h. aquam], quoniam hujusmodi dedit consilium contra vos Ahitophel. Surrexit ergo David, et omnis populus qui erat cum eo, et transierunt Jordanem, donec dilucesseret, et ne unus quidem residuus fuit, qui non transisset fluvium [h. Jordanem]. T. CXXI. Porro Ahitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, stravit animum suum et surrexit et in civitatem suam, et disposita domo sua, suspensio interiit, et sepultus est in sepulcro patris sui. David autem⁴ venit in Castra [h. Mahnaim], et Absalom transivit Jorda-

« Questionum Hebraicarum » in Genesim, saepe in Scriptura nomen « Castra locum significare, non exercitum: cum enim de angelis, qui occurrerunt Jacob, disseceret, haec a nobis observari voluit: « Ubi hic « Castra » posita sunt, in Hebraeo habet « Mahnaim »: ut sciamus, si quando interpretatum in alio loco ponitur, quem locum significat ». De eodem quoque loco ita disputat falsus Hieronymus in suis « traditionibus Hebraicis » ad librum secundum Regum: « David autem, inquit, venit in castra, quae Mahnam Hebraice leguntur, in quo loco obvi fuerunt an-

nem, ipse et omnes viri⁴ Israel cum eo. Amasam vero constituit Absalom pro Joab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Jotra de Jezreel [h. Israellites, ms. Hiereli], qui ingressus est ad Abigail [h. Abigail] filiam Naas, sororem Sarvie, quae fuit mater Joab [h. matrem Joab.] Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. Cumque venisset David in Castra [h. Mahnaim], Sobi filius Naas de Rabbath florum Amnon, et Machir filius Ammiel et Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim, obtulerunt ei stratoria, et tapetia, et vasa ficilia, frumentum, et hordeum, et farinam, et polentam, et fabam, et lentem, fruxum cicer [h. non habet, fruxum cicer, sed polentam], et mel, et butyrum, oves, et pingues vitulos. Dederuntque David, et populo qui cum eo erat, ad vescendum; auspicati enim sunt populum fame et siti fatigari in deserto.

T. CXXII. Cap. XVIII. — Igitur considerato [h. dinumerato] David populo suo, constituit super eos tribunos, et centuriones, et dedit populi tertiam partem sub manu Joab, et tertiam partem sub manu Abisai filii Sarvie fratris Joab, et tertiam partem [ms. tacei partem] sub manu Ethai, qui erat de Geth; dixitque rex ad populum: Egredite et ego vobiscum. Et respondit populus: Non exibis: sive enim fugerimus, non magno opere ad eos de nobis pertinebit, sive media pars ceciderit e nobis, non satis curabunt, quia tu unus pro decem millibus computaris; melius est igitur ut sis nobis in urbe presidio. Ad quos rex ait: Quod vobis rectum videtur, hoc faciam. Stetit ergo rex juxta portam: egrediebaturque populus per turmas suas, centeni, et milliceni. Et precepit rex Joab, Abisai, et Ethai, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat precipientem regem cunctis principibus pro Absalom. Itaque egressus est populus in campum contra Israel, et factum est praelium in saltu Ephraim. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David [h. a servis David], factaque est plaga magna in die illa viginti millium. Fuit autem ibi praelium dispersum super faciem omnis terræ, et multo plures erant quos saltus consumperat de populo, quam hi quos voraverat gladius in die illo. T. CXXIII. Accidit autem

ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum et magnam, adherit caput ejus quercui, et ille suspenso inter cælum et terram, mulus, cui incederet, pertransiverat. Vidit autem hoc quispiam, et nuntiavit Joab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, et ego dedissem tibi decem argenti siclos [h. tres lanceas in manu sua, et si [ms. sed si] fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, et tu stares ex adverso. Et ait Joab: Non sicut tu [ms. tac. tu] vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, et infixit eas in corde Absalom; cumque adhuc palpigaret [h. cum adhuc viveret] hærens in quercu, cucurrerunt decem juvenes armigeri [h. et cucurrerunt decem pueri] Joab, et percussiones interlecerunt eum. Cecidit autem Joab buccina, et retinuit populum, ne persqueretur fugientem Israel, volens parare multitudinem [h. populo]. Et tulerunt Absalom, et profererunt eum in saltu [ms. saltum], in foveam grandem, et comportaverunt super eum acervum lapidum magnam nimis; omnis autem Israel fugit in tabernacula sua. Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viveret, titulum qui est in valle regis; dixerat enim: Non habeo filium, et hoc erit nomen tumuli mei. Vocavitque titulum nomine suo, et appellatur: **Manus Absalom**, usque in diem hanc. Ahimaas autem filius Sadoe, ait: Curram, et nuntiabo regi, quia judicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum ejus. Ad quem Joab dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia; hodie nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus. Et ait Joab Chusi: Vade, et nuntia regi quae vidisti. Adoravit Chusi Joab, et occurrit. Rursum autem Ahimaas filius Sadoe dixit Joab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusi? Dixitque ei Joab: Quid vis currere, fili mi? Non eris horti nuntii bajulus. Qui

geli Dei Jacob; sicut in Genesi legitur: « Et vocabit Jacob nomen loci Mahnaim, id est, Castra ». Pulchre igitur hic concordant vetus ac falsus Hieronymus cum scholiaste canonis Hebraice

veritatis, quod non fuit tacendum studiosis lectoribus. MART.

⁴ Idem iterum Hebraeo pressius, « omnis vir ».

respondit: Quid enim si encurrero? Et ait ei [ms. tac. ej]: Curro. Currens ergo Ahimaas per viam compendii, transivit Chusi. David autem sedebat inter duas; speculator vero, qui erat in fastigio portae super murum, elevans oculos, vidit hominem currentem solum. Et exclamans indicavit regi, dixitque rex: Si solus est, bonus [h. non habet, bonus] est nuntius in ore ejus. Properante autem illo et accedente propius, vidit speculator hominem currentem, et vociferans in culmine, ait: Apparet mihi homo alter¹ currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus [h. non habet bonus] est nuntius [h. Etiam et iste nuntius]. Speculator autem: Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Ahimaas filii Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est, et nuntium portans bonum, venit. Clamans autem Ahimaas, dixit ad regem: Salve [h. Pax] rex², et adorans regem coram eo [h. non habet, coram eo] pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus [ms. tac. tuus], qui conclusit homines, qui leaverunt manus suas contra dominum meum regem. Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Ahimaas: Vidi tumultum magnum, cum mitteret Joab servus tuus, o rex, me servum tuum; nescio aliud [h. quid]. Ad quem rex: Transi, ait, et sta hic. Cumquo ille transisset [ms. transiret], et staret, apparuit Chusi, et veniens ait: Bonum apporto nuntium, domine mi rex: judicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. T. CXXIV. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi: Fiant, inquit, sicut puer³, inimici domini mei regis, et universi, qui consurgunt adversus eum in malum. Contristatus itaque rex ascendit cenaculum portae, et flevit. Et sic loquebatur, vadens: Fili mi Absalom, fili mi Absalom: quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom⁴.

Cap. XIX. — Nuntiatum est autem Joab, quod rex feret, et lugeret filium suum [h. et lugeret super Absalom], et versa est victoria [h. salus] in die illa in luctum omni populo: audivit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo. Et declinabat populus in die illa ingredi civitatem, quomodo declinare solet populus versus

¹ Tacet Veronens. ms. vocem « alter », quae in Hebraeo vacat.

² Hic quoque tacet idem ms., « rex », quod nomen nec Hebraeus textus hic addit.

[ms. aversus] et fugiens de praelio. T. CXXV. Porro rex operuit caput suum, et clamabat voce magna: Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi [Vulg. tac. fili mi]! Ingressus ergo Joab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie vultus omnium servorum tuorum, qui salvam fecerunt [h. qui evertunt] animam tuam, et animam filiorum tuorum, et filiarum tuarum, et animam uxorum tuarum, et animam concubinarum tuarum. Diligis [ms. Diligens et odio habens] odientes te, et odio habes diligentes te, et ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis, et de servis tuis [h. nuntiasti hodie quia non sint tibi duces et servi], et vere cognovi modo, quia si Absalom viveret, et nos omnes occubuissemus, tunc placeret tibi [h. in oculis tuis]. Nunc igitur surge, et procede, et alloquens satisfac servis tuis: juro enim tibi per Dominum [p. juravi enim in Dominum], quod si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum nocte hac: et pejus hoc tibi erit, quam omnia mala quae venerunt super te, ab adolescentia tua usque in praesens. Surrexit ergo rex, et sedit in porta: et omni populo nuntiatum est quod rex sederet in porta: venitque universa multitudo [h. omnis populus] coram rege: Israel autem fugit in tabernacula sua. T. CXXVI. Omnis quoque populus certabat [h. judicabat] in cunctis tribubus Israel, dicens: Rex liberavit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse salvavit nos de manu Philistinorum, et nunc fugit de terra propter Absalom. Absalom autem, quem unximus saper nos, mortuus est in bello: usquequo siletis, et non reducitis regem? Rex vero David misit ad Sadoc et ad Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad majores natu Juda, dicentes: Cur venitis [ms. venistis] novissimi ad reducendum regem in domum suam? (Sermo autem omnis Israel pervenit [ms. et Vulg. pervenerat] ad regem in domo ejus.) Fratres mei, vos os meum, et caro mea vos, quare novissimi reducitis regem? Et Amasee dicite: Nonne os meum es, et caro mea [Vulg. add. es]? Haec faciat mihi Deus, et haec addat, si non magister militiae fueris coram me omni tempore [h. omnibus diebus] pro Joab. Et inclinavit cor omnium virorum Juda, quasi viri unius: miseruntque ad regem, di-

³ Hic vero plus Hebraeo habet Veronens. cod. « puer Absalom ».

⁴ Non repetit ms. Veronens. nomen « Absalom »: rectissime ad Hebraeum textum.

centes: Revertere tu, et omnes servi tui. Et reversus est rex et venit usque ad Jordanem, et [Vulg. add. omnis] Juda venit in Galgala, ut occurreret regi, et transduceret eum Jordanem. Festinavit autem Semei filius Gera filii Jemini de Bahurim, et descendit cum viris Juda in occursum regis David cum mille viris de Benjamin, et Siba puer de domo Saul, et quindecim filii ejus, ac viginti servi « erant » [h. non habet] cum eo, et irrumpentes Jordanem, ante regem transierunt vada, ut transducerent domum regis, et facerent juxta jussionem ejus [h. juxta quod bonum in oculis regis]. T. CXXVII. Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cum transisset Jordanem¹, dixit ad eum: Ne reputes mihi, domine mi, iniquitatem, neque memineris injuriarum [ms. injuriam] servi tui in die, qua egressus es, domine mi rex, de Jerusalem, neque ponas, rex, in corde tuo. Agnosco enim servus tuus peccatum meum, et idcirco hodie primus veni de omni [ms. tac. omni] domo Joseph, descendique in occursum domini mei regis. Respondens vero Abisai filius Sarviae, dixit: Nunquid pro his [h. propter hoc] verbis non occidetur Semei, quia maledixit christo Domini? Et ait David: Quid mihi, et vobis, filii Sarviae? Cur efficiamini [h. eritis] mihi hodie in Satan? Ergone hodie interficietur vir in Israel? An ignoro [h. Quia nonne novi] hodie me factum regem super Israel? Et ait rex Semei: Non morieris. Juravique ei. Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis, illotis pedibus² [h. pedibus infectis], et intonsa barba: vestesque suas non laverat a die qua egressus fuerat rex, usque ad diem reversionis ejus in pace. Cumque Jerusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare non ve-

¹ Idem ms. et Vulgati, « cum jam transisset, etc. ».

² « Pedibus infectis », id est, « non factis », secundum Hebraicam phrasim יָרֵא קֶשֶׁת רַגְלָיו, « velo asa raglau », quod interpretatur, « et non fecerat pedes suos ». Unde auctor saepius laudatus « Quastionum Hebraicarum » in libros Regum, non incongrue aiebat: « Et notandum quod in Hebraeo, non « illotis pedibus », legitur, sed « pedibus infectis ». Peccerat namque sibi idem Miphiboseth ligneos pedes, quibus uti quasi pro naturalibus solebat: sicut solent facere claudi, quemadmodum et ille erat ». MARX.

— Comparat Martian. scholiasten cum « Hebraicar. question. » in libros Regum auctore in hunc locum: « Notandum quod in Hebraeo non

nisti mecum, Miphiboseth? Qui respondens ait: Domine mi rex, servus meus contempsit me: dixi ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, et ascendens abirem cum rege: claudus enim sum servus tuus. Insuper et accusavit me servum tuum ad te dominum meum regem: tu autem, domine mi rex, sicut angelus Dei [Vulg. add. es], fac quod placitum est tibi [h. in oculis tuis]. Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me servum tuum inter convivias mensae tuae: quid igitur habeo justa querelam, aut quid possum ultra vociferari ad regem? Ait ergo ei rex: Quid ultra loqueris? Fixum est quod locutus sum, tu et Siba dividite possessiones [h. Dixi: Tu et Siba dividite agrum]. Responditque Miphiboseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquam reversus est dominus meus rex pacifice in domum suam. Berzellai quoque Galaadites, descendens de Rogelim, transduxit regem [h. et transiit cum rege] Jordanem, paratus etiam ultra fluvium prosequi cum [h. ad transmittendum eum]. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est, octogenarius, et ipse praebuit alimenta regi, cum moraretur in castris: fuit quippe vir dives nimis. Dixit itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, ut requiescas securus [ms. secure] mecum in Jerusalem. Et ait Berzellai ad regem: Quot sunt dies annorum vitae meae, ut ascendam cum rege Jerusalem? Octogenarius sum hodie: nunquid vigent sensus mei ad discernendum suave, aut amarum [h. bonum, vel malum]? Aut delectare potest servum tuum cibis et potus? Vel audire possum ultra vocem cantorum, atque cantatricum? Quare servus tuus sit oneri domino meo regi? Paululum procedam³ famulus tuus

« illotis pedibus » legitur, sed « pedibus infectis ». Peccerat namque sibi idem Miphiboseth ligneos pedes, quibus uti quasi pro naturalibus solebat, etc. », quae Rabbinorum traditio est.

³ Canon emendatus legit modo in tertia persona, « procedat »: antea habuit primam personam, « procedam ». Id retinent alii codices ms. quod nolimus mutare, quia in utrisque unus sensus renuntiatur. Porro quod legitur in editis versus immediate sequenti, « et sepelliar juxta, etc. » illud « et sepelliar » expunctum habet in fonte Hebraico, uti apud Septuaginta ac Syrum interpretem. Chaldaeus tamen et Arabs eodem modo interpretati sunt, « et sepelliar in sepulchro, etc. ». MARX.

ab Jordane tecum : nec indigeo hac vicissitudine : sed obscuro, ut revertar servus tuus, et moriar in civitate mea (*Vulg. add. et sepeliar*), juxta sepulcrum patris mei, et matris meae. T. CXXVIII. Est autem servus tuus [h. Ecce servus tuus] Chamaam, ipse vadat tecum, domine mi rex, et fac ei quod tibi bonum videtur [h. quod bonum est in oculis tuis]. Dixitque rex : Mecum transeat Chamaam, et ego faciam ei quicquid tibi placebit, et omne, quod petieris a me, impetrabis. Cumque transisset universus populus ut rex Jordanem, osculatus est rex Berzellai, et benedixit ei, et ille reversus est in locum suum. Transivit ergo rex in Galgala, et Chamaam cum eo. Omnis autem populus Juda transduxerat regem, et media tantum pars adfuerat de populo Israel. Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem dixerunt ei : Quare te furati sunt fratres nostri viri Juda, et transduxerunt regem et domum ejus Jordanem, omnesque viros David cum eo? Et respondit omnis vir Juda ad viros Israel : Quia propior est mihi rex : cur irascor super hac re? Nunquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt? Et respondit vir Israel ad viros Juda, et ait : Decem partibus ego sum major apud regem, magisque ad me pertinet David quam ad te [h. Decem partes mihi sunt apud regem, magisque ego in David quam tu] : cur mihi fecisti injuriam, et non mihi nuntiatum est Priori, ut reducerem regem meum [h. Nonne sermo meus prior fuit, ut reducerem regem meum]? Durius autem responderunt viri Juda viris Israel.

Cap. XX. — Accidit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri [h. Bichri], vir Jemineus ; et cecinit buccina, et ait : Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai :

¹ Erasmus est in canone hic et alibi verbum « revertere », sive « vade », atque ad textum Hebraicum sententiam Scripturae accommodat emendator : « In tabernacula sua Israel ». At ne fieret indecora translatio, vocalis interdum Latinae addit Hieronymus, ut ipse profiteretur epist. ad Suniam et Fretelam. Necessario etiam hoc loco subintelligitur verbum « revertere », aut « redi » : alioqui sensus, vel nullus est, vel obscurus omnino remanebit. MARP.

— Ms. Veronens. « in domo David » : renuuntibus aliis libris. Mox pro « revertere », quod verbum in aliis mss. erasum Martianeus invenit, optime ad Hebraicum textum habet Veronensis « vir », ואיש לאדלוי ישראל, « Vir ad tentoria sua

revertere¹ in tabernacula tua, Israel. Et separatus est omnis Israel a David, secutusque est Seba filium Bochri [h. Bichri] ; viri autem Juda adhaeserunt regi suo, a Jordane usque ad Jerusalem. Cumque venisset rex in domum suam in Jerusalem [h. non habet, rex, sed David], tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, et tradidit eas in custodiam, alimenta eis praebens, et non est ingressus ad eas, sed erant clausae usque ad diem mortis suae in viduitate viventes. Dixit autem rex Amase : Convoca mihi omnes viros Juda in diem tertium, et tu adesto [ms. esto] praesens. Abiit ergo Amasa ut convocaret Judam, et moratus est extra placitum, quod ei constituerat rex². Ait autem David ad Abisai : Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri quam Absalom : tolle igitur servos domini tui, et persequere post illum (*Vulg. cum*), ne forte inveniat civitates munitas, et effugiat nos. Egressi sunt ergo cum eo viri Joab, Cherethi quoque et Phelethi, et omnes robusti exierunt de Jerusalem ad persequendum Seba filium Bochri. Cumque illi essent juxta lapidem grandem, qui est in Gabaa, Amasa veniens occurrit eis [h. Amasa veniens ad faciem illorum. Nostri codices³, Amasa veniens occurrit eis]. Porro Joab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, et desuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui fabricatus⁴ lovi motu egredi poterat, et percutere. Dixit itaque Joab ad Amasam : Salve, mi frater [h. Pax tibi, frater]. Et tenuit manum dexteram Amasae quasi osculans eum. Porro Amasa non observavit gladium quem habebat Joab [h. quem habebat Joab in manu]. T. CXXX. Qui percussit eum in latere, et effudit intestina ejus in terram, nec secundum vulnus

Israel », id est, « quisque », ut praefertur versione aliae orientales. Ita et in Memmiano canone legi postea Martianeus ipse animadvertit.

² Vacat cum in Hebraeo, tum in Veronensi ms. « rex ». In canone quem emendatum vocat Martianeus postea reperit, « quod ei constitutum erat ».

³ Quos « hic nostros » codices scholasticos vocat, nihil ab Hieronymiana impressa lectione dissident. E contrario, supra in c. xvii Num. 8, codices eosdem hoc nomine laudat, ut ablanderet a proposito exemplari notet. Non indigna haec visa res est, quam curiosius inspiciemus.

⁴ Multo concinnius in Veronensi ms., « fabre facius ».

apposuit, et mortuus est¹. Joab autem, et Abisai frater ejus, persecuti sunt post [h. ms. tacet post] Seba filium Bochri. Interea quidam viri, cum stetit juxta cadaver Amasae, de sociis Joab, dixerunt : Ecce qui esse voluit pro Joab comes David² [h. de pueris Joab dixerunt : Quisquis voluntatem habet in Joab, et obediens vult esse David, sequetur Joab]. Amasa autem conspersus sanguine, jacbat in media via. Vidit hoc quidam vir quod subsisteret omnis populus ad videndum eum, et amovit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisteret transeuntis propter eum. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Joab ad persequendum Seba filium Bochri. Porro ille transierat per omnes tribus Israel in Abela, et Beth-Macha : omnesque viri electi congregati fuerant ad eum³. Venerunt itaque et oppugnabant eum in Beth-Macha, et circumdederunt munitionibus civitatem, et obsessa est urbs : omnis autem turba [h. populus], quae erat cum Joab, molebatur destruere muros. Et exclamavit mulier sapiens de civitate : Audite, audite, dicite Joab : Appropinqua huc, et loquar tecum. Qui cum accessisset ad eam, ait illi : Tunc [ms. et Vulg. Tu] es Joab? Et ille respondit : Ego. Ad quem sic locuta est : T. CXXXI. Audi sermones ancilla tuae. Qui respondit : Audio. Rursumque illa : Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio [h. non habet, proverbio] : Qui interrogat, interrogat in Abela, et sic periciebant. Nonne ego sum quae respondeo veritatem in Israel, et tu quaeris subvertere⁴ civitatem, et evertere matrem in Israel⁵? Quare praecipitas hereditatem Domini? Respondensque Joab, ait : Absit, absit

hoc [h. non habet, hoc] a me : non praecipito, neque demolior. Non se sic habet res ; sed homo [h. vir] de monte Ephraim, Seba, filius Bochri oognomine, levavit manum suam [ms. tacet suam] contra regem David : tradidit illum solum, et recedemus a civitate. Et ait mulier ad Joab : Ecce caput ejus mittetur [h. projicietur] ad te per murum. Ingressa est ergo ad omnem populum, et locuta est eis sapienter : qui abscisum caput Seba filii Bochri projecerunt ad Joab, et illi cecinit tuba, et recesserunt ab urbe, unusquisque in tabernacula sua : Joab autem reversus est Jerusalem ad regem. Fuit ergo Joab super omnem exercitum Israel : Banaias autem filius Joadae super Cherethaeos [h.] et Phelethaeos ; Aduram vero super tributa : porro Josaphat filius Ahilud, a commentariis : Siva [h. Serva] autem, scriba : Sadoe vero et Abiathar, sacerdotes. Ira autem Jairites [ms. Hajarites] erat sacerdos David⁶.

Cap. XXI. — Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter, et consulit David oraculum [h. faciem] Domini. Dixitque Dominus : Propter Saul, et domum ejus et sanguinem [h. et domum sanguinum], quia occidit Gabaonitas. Vocatis ergo Gabaonitis, rex dixit ad eos. (Porro Gabaonites non sunt de filiis Israel, sed reliquae Amorrhoeorum : filii quippe Israel juraverant eis, et voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israel et Juda.) Dixit ergo David ad Gabaonitas : Quid faciam vobis? Et quod erit vestri piaculum, ut benedicatis [h. Et in quo expiabo, ut benedicatis] hereditati Domini? T. CXXXII. Dixeruntque ei Gabaonites : Non est nobis super argento et auro questio, sed⁷ contra Saul, et contra domum ejus : neque volumus, ut interficiatur ho-

¹ Comma istud, « et mortuus est », quod habent reliqui libri omnes, ms. Veronens. retinet.

² Hic quoque retinet Veronens. ms. verba, « comes David ». Hebraeus et contrario pluribus quam reliqui alii libri sententiam hanc verbis effert : ויבאת רמי אשר-לדוד אחרי יואב בני אשר דודן. Ad verbum : « Quis qui voluit in Joab, et quis qui Davidi post Joab? » Quibus stricte haeret et Graecus.

³ Joab Hebraei textus וברבים, quam plerisque versiones pro nomine « Berim » proprio accipiunt, Latinus interper transtulit juxta etymologiam, quae « electi » (utique viri et militibus) significatur, a radice ברה. At Veronens. ms. ut strictius Hebraeus haeret, vocem « viri » praetermittit, quae cum a S. Hieronymo apposita, an de glossatoris profecta sit calamo, divinaendum est. Rursum in canone emendato Martiani. legi ani-

madvertit : « Omnesque electi congregati venerunt post eum » : ubi non modo « viri » tacetur, sed et « venerunt » pro « fuerant », et « post eum » pro « ad eum » scribitur.

⁴ Ms. Veronens., « quos subruere ».

⁵ Falsus Hieronymus legit, « matrem Israel », ait enim : « Hanc mulierem Judaei Zaram, filiam Aser filii Jacob, intelligunt : et quod se matrem dixerit, ita dicens : « Tu quaeris evertere matrem Israel ». Idcirco « matrem », quia multorum antonorum erat. » MARP.

⁶ Subdit statim idem auctor : « Ira autem Jairites erat sacerdotibus David, id est, magister, sicut alibi scriptum est : Filii autem David erant sacerdotes », id est, magistri fratrum suorum. MARP.

⁷ Idem ms. « sed » voculam tacet, quae quidem neque in Hebraeo resonat.

mo [h. vir] de Israel. Ad quos ait rex¹: Quid ergo vultis ut faciam vobis? Qui dixerunt regi: Virum qui attrivit nos, et oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit [h. et ita disperdere ut ne unus quidem de eis deficiat] de stirpe ejus in cunctis finibus Israel. Dentur nobis septem viri de filiis ejus: et crucifigamus eos Domino in Gabaath Saul, « quondam » [h. non habet] electi Domini. Et ait rex: Ego dabo. Pepercitque rex Miphiboseth filio Jonathan filii Saul, propter jusjurandum Domini, quod fuerat inter David et inter Jonathan filium Saul. Tulit itaque rex duos filios Respha filiae Aja, quos peperit Sauli, Armoni et Miphiboseth: et quinque filios Michol filiae Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi, et dedit eos in manu Gabaonitarum: qui crucifixerunt illos in monte coram Domino: et ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primis, incipienti messe hordei. Tollens autem Respha filia Aja cilicium, substravit sibi super petram, ab initio messis, donec [h. usque] stillaret aqua super eos de caelo: et non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. Et nuntiata sunt David quae fecerat Respha filia Aja [ms. Abaja], concubina Saul, T. CXXXIII. Et abiit David, et tulit ossa Saul, et ossa Jonathan filii ejus a viris Jabes Galaad, qui

¹ Hic quoque retinet Veronens. ms. « rex », quam et Hebraeus hic nescit.

² In canone, « cuius hasta trecentas, etc. », quam lectionem sequi nolumus, eo quod suspecte nobis sint hujusmodi emendationes ex Hebraico textu procuratae ab aliquo studiosiori; nam prima manu eodem modo legebatur in canone, ut modo legitur in editis, ac in omnibus aliis mss. codicibus. Unde manifestum apparet similes lectiones fuisse mutatas in versione Hieronymiana, quantumvis aliunde verbis Hebraeis propius accedant. MARX.

³ Deerant olim in Veronens. cod. haec verba, « Præsidiique ei fuit Absai filius Sarvia », quae recentior manus suffecit: suntque re ipsa in aliis omnibus libris.

⁴ Vocula « jam » in Veronensi ms. juxta Hebraeum aliosque textus vacat.

⁵ Duae sunt interpretationes hae simul junctae, « de stirpe Arapha », et « de genere gigantum »; est enim in Hebraeo una sententia בלדי הרבה « de natis », sive « de stirpe Arapha », quod si velis « Arapha » juxta etymologiam interpretari, dicas, « de natis », sive « de genere gigantum ». Atque haec quidem expositio Syro, atque Arabi, fere

furati fuerant ea de platea Beth-San, in qua suspenderant eos Philistinum, cum interfecissent Saul in Gelboe: et asportavit inde ossa Saul, et ossa Jonathan filii ejus: et colligentes ossa eorum, qui affixi fuerant, sepelierunt ea cum ossibus Saul et Jonathan filii ejus [h. et collegerunt ossa eorum qui affixi erant, et sepelierunt ossa Saul et filii ejus] in terra Benjamin, in latere, in sepulcro Cis patris ejus: feceruntque omnia, quae praeceperat rex, et repropitiatus est Deus terra post haec. Factum est autem rursus praellum Philistinorum adversum Israel, et descendit David, et servi ejus cum eo, et pugnabant contra Philistinum. Deficiente autem David, Jesibibonob [ms. Jesbidenob], qui fuit de genere Arapha, cujus ferrum hastae trecentas² uncias appendebat, et acclinetus erat ense novo, nisus est percutere David. Præsidiique ei fuit Absai filius Sarvia³, et percussum Philisthaem interfecit. Tunc juraverunt viri David, dicentes: Jam⁴ non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel. Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthaeos: tunc percussit Sobochai de Husati, Saph [ms. Seph] de stirpe Arapha, de genere gigantum⁵. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthaeos, in quo percussit Adocodatus filius Salus, polymitarius Beth-Ichemites, Goliath Geththæum, cujus hastilo has-

etiam et Chaldaeo interpretari placuit: illum Graecus probavit magis, ἐν τοῖς ἐγγύτοις τῶν Παρσῶν. Certum autem est atque evidens, Hieronymum quoque alterutram elegisse, non utramque junxisse temere, quemadmodum Latini Vulgati libri representant. Quam porro ex his probrat, Veronensis ms. significat, qui priore unice habet, « de stirpe Arapha »: alteram, « de genere gigantum », penitus nescit. Atque hinc novum ἰσχυροτέρως Hieronymianam, quam exhibet, versionis argumentum sibi sumit, quod ceteris religiosus omnibus, eorum qui glossematam interpretati sunt, additamentorum est purus. Nam de Vulgatis libris ita sentio, cum obscurior illa videretur translatio, « de stirpe Arapha », glossator, non nemo ad libri oram, aliam hanc ex nominis etymologia derivatam, « de genere gigantum », apposuit, quam inconsulto postea librarius in textum intrusit. Ceterum mirari subit, hoc Latinorum codicum additamentum nedum Martiani, et quem ille edidit, Hebraei scholasticus, sed et omnium, quot habemus ad manus, qui se criticos in S. Scriptorum agunt, effugisse diligentiam.

tae erat quasi Hectorum textentium. Quartum bellum fuit in Geth: in quo vir (Vulg. add. fuit) excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est, viginti et quatuor, et erat de origine Arapha, (Al. add. et) blasphemavit Israel. Percussit autem eum Jonathan filius Samae fratris David. Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, et ceciderunt in manu David et servorum ejus.

Cap. XXII. — Locutus est autem David Domino verba carminis hujus¹, in die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et manu Saul. Et ait:

T. CXXXI. Dominus petra mea, et robur meum et salvator meus².

Deus meus (Vulg. tacet meus), fortis meus, sperabo in eum:

scutum meum, et cornu salutis meae:

Elevator meus, et refugium meum, salvator meus, de iniquitate liberabis me.

Laudabilem invocabo Dominum:

et ab inimicis meis salvus ero.

Quia circumdederunt me contritiones mortis: torrentes Belial terruerunt me³ (Vulg. tacet me).

Funes inferi circumdederunt me: prevenerunt me laquei mortis.

In tribulatione mea invocabo Dominum, et ad meum clamabo:

Et exaudiet de templo suo vocem meam, et clamor meus veniet [h. non habet veniet] ad aures ejus.

Commota est et contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt⁴.

et conquassata, quoniam iratus est (Vulg. add. eis.)

Ascendit fumus in naribus⁵ ejus, et ignis de ore ejus voravit:

carbones incensi sunt ab eo.

¹ Haec verba usque ad principium hymni posita sunt per modum tituli, ac majusculis litteris ex nimio descripta in pervetusto regio codice biblicorum. MARX.

² Primum hujus cantici distichum ita divisum invenimus in Hebr. codice regio num. 6. Ad fidem igitur optimi illius ms. exemplaris commata duo posita sunt in hac editione, cum in aliis libris, ac in Latinis etiam mss. codicibus quamplurimis, sub una divisione seu incisione legantur. Ceterum iste psalmus idem est cum nostro xvii in libro psalmodum, vel cum xviii, juxta numerum Hebraeorum: sed nonnihil variant, am-

inclinavit [ms. Et inclinavit] oculos, et descendit: et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super Cherubim [h. Cherub], et volavit:

et lapsus est [h. apparuit] super pennas venti. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum,

cribrans aquas de nubibus colorum.

Præ fulgore in conspectu ejus, succensi sunt carbones ignis.

Tonabit de caelis Dominus: et Excelsus dabit vocem suam.

Misit sagittas, et dissipavit eos fulgur, et consumpsit eos.

Et apparuerunt effusiones maris, et revelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione Domini,

ab inspiratione spiritus furoris ejus.

Misit de excelso, et assumpsit me, et extraxit me de aquis multis.

Liberavit me ab [ms. de] inimico meo potentissimo:

et [ms. tac. et] ab his qui oderant me, quoniam robustiores me erant.

Prævenit me in die afflictionis meae, et factus est Dominus firmamentum meum.

Et eduxit me in latitudinem: liberavit me, quia placui⁶ (Vulg. complacui) ei.

Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam:

et secundum munditiam manuum mearum reddet mihi.

Quia custodivi vias Domini, et non egi impie, a Deo meo.

Omnia enim judicia in conspectu meo: et praecepta ejus non amovi a me.

Et ero perfectus cum eo, et custodiam me ab iniquitate mea.

plius aliquid inter se habentes, aut aliis verbis, ut in amorum contentione studiosus quisque facile compertum habebit. MARX.

³ In Veronens. ms. « Invenerunt », quod hand scio unde librarius excederit.

⁴ Canon ad Hebr. emendatus legit, « conturbata sunt et commota sunt »: ceteri omnes ut in editis. MARX.

⁵ Idem ms. « de naribus ». Tum vers. seq., « voravit » in futuro cum Vulgatis, et pressius Hebraeis תאכל.

⁶ Veronens. ms. « placuit ». Mox rectius ad Hebraeum, « Retribuit » pro « Retribuet ».

Et restituet Dominus mihi secundum justitiam meam, et secundum munditiam manuum mearum [h. secundum munditiam meam], in conspectu oculorum munitiam.

Cum sancto robustus eris : et cum robusto perfectus [h. cum perfecto perfectum].

Cum sancto electo electus eris, et cum perverso perverteris [ms. subverteris].

Et populum pauperem salvum facies : oculisque tuis excelsos humiliabis.

Quia tu lucerna mea, Domine, et [Vulg. add. tu], Domine, illuminabis tenebras meas.

In te enim curram acinctus : in Deo meo transiliam murum.

Deus, immaculata via ejus, Eloquium Domini igne examinatum [h. conflatum] : scutum est omnium separantium in se.

Quis est Deus præter Dominum, et quis fortis præter Deum nostrum ?

Deus qui accingit me fortitudine, et complanavit [ms. complantavit] perfectam viam meam.

Cœquans pedes mors cervis, et super excelsa mea statuens me.

Dicens manus meas ad prælium, et componens quasi arcum æreum brachia mea.

Dedisti mihi clypeum salutis tuæ, et mansuetudo mea [h. tua] multiplicavit me.

Dilatabis gressus meos subtus me, et non deficient tali mei.

Persequar inimicos meos, et conteram, et non revertar [Vulg. converter] donec consumam eos.

¹ Undecim mss. nostri legunt hic « complingam », nec sua illud careret probabilitate, nisi consequentia sensus obstaret : nam que præcesserunt « delebo, comminam », necessariam habent connexionem cum verbo « confringam », sive « distendam ». Cæterum Hebræo vox רקע, « ræa », proprie denotat « premere, premedando, constipare et firmare ». Quæ profecto ad « compingere » ex æquo respondent. Consulesis criticam sacram Middeloh. MARX.

² Ad Veronens. ms. marginem adnotatum est ejusdem, ut videtur, antiquarii manu, « constitues ».

Consumam eos, et confringam, ut non consurgant : cadent sub pedibus meis.

Accinxisti me fortitudine ad prælium : incurvabis [Vulg. incurvasi] resistentes mihi sub me.

Inimicos meos dedisti mihi dorsum, odientes me, et disperdam eos.

Clamabunt, et non erit qui salvet : ad Dominum, et non exaudiet eos.

Delebo [h. Conteram] eos, pulverem terræ : quasi lutum platearum comminuam eos, atque confringam ¹.

Salvabis me a contradictionibus populi mei : custodias ² me in caput gentium : populus, quem ignoro, serviet mihi, Filii alieni resistent mihi [h. negabant me], auditu auris obedient mihi.

Filii alieni deluxerunt, et contraherunt in angustiis suis.

Vivit Dominus, et benedictus Deus meus [h. fortis meus] : et exaltetur ³ Deus fortis salutis meæ.

Deus, qui das vindictas mihi, et dejicis populos sub me, Qui educis me ab inimicis meis, et a resistentibus mihi elevas me : a viro iniquo [h. iniquitatis] liberabis me.

Propterea confitebor tibi, Domine, in gentibus : et nomini tuo cantabo.

Magnificanti ⁴ [Vulg. magnificans et faciens] salutem regis sui, et facienti misericordiam christo suo, David et semini ejus in sempiternum.

Cap. XXIII. — Hæc autem sunt verba [h. David] novissima ⁵. Dixit David filius Isai : Dixit vir, cui constitutum est de christo Dei Jacob [sui constituta est scala christo Dei Jacob], egregius psaltes [h. et alii codices, psalta] Israel : Spiritus

³ Idem ms. « Et exaltabitur » ; cum Vulgatis et Græco.

⁴ Ita mss. optima nota, ac vetustissimi cum canone Hebr. veritatis. Alii legunt quod est in editis, « magnificans » et « faciens ». MARX.

⁵ Tacet idem ms. hic « David » ; tum præfert, « novissima que dixit, etc. ».

⁶ In Hebr. זמירום ורעום, « unim zemiroth », id est, « egregius », sive « jucundus psalmis », quod nihil differt ab egregio psalte. Nec satis liquet quid scholiastes canonis voluerit, cum monet Hebræum et alios codices Latinos legere, « psaltes ». Et quidem quod Latina spectat exemplaria,

tus Domini locutus est per me [h. in me], et sermo ejus per linguam meam [h. super linguam meam]. Dixit Deus Israel, locutus est mihi fortis Israel, dominator hominum justus, dominator [h. dominatur] in timore Dei. Et sicut lux auroræ, oriente sole], mane absque nubibus rutilat, et sicut pluvius germinat herbam de terra [h. et sicut pluvia germinat herbam de terra]. Nec tanta est domus mea apud Deum, ut pactum æternam iniret mecum, firmum in omnibus atque manitum. Cuncta enim salus mea, et omnis voluntas ¹ : nec est quidquam ex ea quod non germinat. Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi, quæ non tollantur manibus ². Et si quis tangere voluerit eas [h. Et vir tangens eos], armabitur ferro et ligno lanceato, igneque succensæ [h. succensæ] comburentur usque ad nihilum. Hæc nomina fortium David. Sedens in cathedra sapientissimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. Post hunc, Eleazar filius patris ejus Aboi [h. Eleazar filius Dodo, filius Aboi] inter tres fortes, qui erant cum David quando exprobraverunt Philisthim, et congregati sunt illuc in prælium. Cumque ascendissent viri Israel, ipse stetit, et percussit Philisthæos, donec deficeret manus ejus, et obrigesceret cum gladio : fecitque Dominus salutem magnam in die illa : et populus qui fugerat [h. non habet qui fugerat], reversus est ad caesorum spolia detrahenda. Et post hæc, Semma filius Age de Arari. Et congregati sunt Philisthim in statione : erat quippe ibi ager plenus lenti. Cumque fugisset populus a facie Philisthim, stetit ille in medio agri, et tuitus est eum, percussitque Philisthæos : et fecit Dominus salutem magnam. Nec non et ante ³ descenderant [h. Et descenderunt] tres qui erant principes inter triginta, et venerant tempore messis ad David in speluncam Odollam :

certum est in pluribus hoc modo legi : in Hebraico autem זמירום, « zemiroth », non significat « Psaltam », id est, « Cantorem », sed « Psalmos et Cantica ». Credamus igitur errorem inæscæ librariorum, qui ad variantem Latinam dictionem temere addiderunt notam h. quæ Hebr. textum significat. MARX.

— Cum his quos scholiastes laudat, Veronens. quoque ms. « psalta » : quod idem est.

¹ Veronens. ms. « Salus mea ex eo quod non germinat » : reliquis quæ hic intermedia sunt, prætermisissis. Palehre quidem cum Hebræo, si « voluntas » saltim addidisset, quod nomen in

castra autem Philisthim erant posita in valle gigantum. Et David erat in presidio : porro statio Philisthinorum tunc erat in Beth-Leem. T. CXXXV. Desideravit igitur David, et ait : Si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna que est in Beth-Leem juxta portam ? Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, et hauserunt aquam de cisterna Beth-Leem, quæ erat juxta portam, et attulerunt ad David : at ille noluit bibere, sed libavit eam Domino, dicens : Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc [h. Absit a me, Domine, ut faciam hoc] : num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, et animarum periculum bibam ? Noluit ergo bibere. Hæc fecerunt tres robustissimi. Absai quoque frater Joab filius Sarviae, princeps erat de tribus istis ⁴ : ipse est qui elevavit hastam suam contra trecentos quos interfecit, nominatus in illis tribus, et inter tres nobilior, etratque eorum princeps, sed usque ad tres primos [h. non habet primos] non pervenerat. Et Banaias filius Joiadæ viri fortissimi [h. filii viri fortissimi], magnorum [h. magister] operum, de Cabsael [ms. Capsael] : ipse percussit duos leones Moab, et ipse descendit, et percussit lionem in media cisterna diebus nivis. Ipse quoque interfecit Ægyptium virum, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam : itaque cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu Ægyptii, et interfecit eum hasta sua. Hæc fecit Banaias filius Joiadæ. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores : verumtamen usque ad tres non pervenerat : fecitque eum sibi David auricularium, a secreto [h. non habet a secreto] Asael frater Joab inter triginta. Eleanan filius patris ejus [h. filius Dodo] de Beth-Leem, Somma de Arodi, Elica de Arodi, Heles [ms. Arari Helas] de Phelti, Hira filius Aces de Thequa, Abiezer de Anathoth, Mobonnai, de Usati ⁵, Sel-

archetypo est, זבץ, nam reliqua « nec est quicum ex ea », ibi pariter desiderantur, vocula autem זב, id est, « quia », æque bene redditur « ex eo quod ».

² Idem ms., « a manibus » : זבץ « in manus ».

³ Illud « et ante » in Hebræo non est. Priorum particulum ms. quoque Veronens. tacet.

⁴ Nomen « istis », quemadmodum et tertio ab hoc versu « illis », ms. Veronens. juxta Hebræum despicit.

⁵ Nomina isthæc virorum fortium immutatim scriptis apud auctorem « Quæstionum Hebraicæ

mon Aohites, Maara Netophathites, Heleb filius Baana [ms. Heled et Banaa], et ipse [h. non habet] Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaiau Pharathonites [ms. Fraronthes], Heddai de torrente [h. torrentibus] Gaas, Abialbon Arbathites, Azmaveth de Beromi, Eliaba de Salboni [ms. Alieba et Sabboni], Filii Jasen, Jonathan, Semma de Orori, Atam filius Sarar Ararites, Elphelet filius Aasbai filii Machathi [ms. Borodi et Ararorites, Elfeleth f. Aaboi f. Maachathi], Eliam filius Ahitophel Gelonites, Esrai de Charmelo, Pharai de Arbi, Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi, Selec de Amoni, Naharai Berothites armiger Joab filii Sarvise¹, Ira Jethrites, Gareb et ipse Jethrites, Urias Hettheaus. Omnes triginta septem.

T. CXXXVI. Cap. XXIV. — Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commovique David in eis dicentem: Vade, numera Israel et Judam. Dixitque rex ad Joab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel a Dan usque ad Ber-Sabee, et numerate populum, ut sciam numerum ejus. Dixitque Joab regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum quantum nunc est, iterumque contuplicit in conspectu domini mei regis: sed quid tibi dominus meus rex vult in re hujuscemodi? Obtulit autem sermo regis verba Joab, et principum exercitus: egressusque est Joab, et principes militum, a facie regis, ut numerarent [Vulg. numerent] populum Israel. Cumque pertransissent Jordanem, venerunt in Aror ad dexteram urbis, quæ est in valle Gadi [h. quæ est in medio torrentis Gad], et per Jazer transierunt in Galaad, et in terram inferiorem Hods, et venerunt in Dan² silvestria. Circumventesque juxta Sidonem, transierunt prope [ms. propter]

rum » in libros Regum, qui juxta punctationem Massorethicam legit « Mebunnai, Arari, Gigaal », pro « Mobonnai, Orori, Igaal ». Canon Hebraice veritatis emendato habet vocabula eadem prout posita leguntur in jam dictis « Quæstionibus »; quare ne pro vero falsum Hieronymum obtrudamus, tales abjectimus emendationes, et ad fidem ceterorum codicum mss. in quibus integra superest prima lectio canonis, hæc et similia nomina restituere curavimus. Marr.

¹ Ms. Veronens, « filius », in recto. Græcus quoque in aliquot exemplaribus $\alpha\lambda\iota\sigma$, Hebr. utrumque suscipit casum.

² Hodiernis Hebræus textus habet, דבה יקר: « in Dan Iahan ». S. Hieronymus pro ultimo « nun » legerit « resch », sive יקר יקר: atque id qui-

dem rectus: nam « Jahan » loci nomen aut nihil est, aut certe alibi in Scripturis non occurrit.

³ Nihil dubitavimus reponere hic « octingenta » ad fidem librorum omnium, quot nobis innotuerunt, ex Hebræis, Græcis Latinisque mss., æque ac Vulgatis. Ac scimus hoc de sensu disputatum magnopere inter eruditos, multumque discrepare ab hoc numero auctorem libri Paralipomenon. Verum unde Martianus « octingenta » excuderit pro « octingenta », hand scimus: illudque ægrius ferimus, ne verbo quidem lectorem de inducta noviter lectione ab eo esse admonitum.

⁴ Vitose erat antea « ille »; ms. Veronens. cum Vulgatis et Græco, « te » non habet.

nunc contine manum tuam. Erat autem angelus Domini juxta aream Areuna¹ Jebusei. Dixitque David ad Dominum cum vidisset angelum eodem populum: Ego sum qui peccavi, ego inique egi: isti qui oves sunt [h. istæ oves], quid fecerunt? Verlarur, obsecro, manus tua contra me, et contra domum patris mei. Venit autem Gad ad David in die illa, et dixit ei: Ascende, et [Vulg. tacet et] constitue altare Domino in area Areuna [h. hic Ariana] Jebusei. Et ascendit David juxta sermonem Gad, quem præceperat ei² [h. non habet] Dominus. Conspiciensque Areuna, animadvertit regem et servos ejus transire ad se, et egressus adoravit regem pronò vultu in terram, et ait: Quid causæ est ut veniat dominus meus rex ad servum suum? Cui David ait: Ut emam a te a-

ream, et ædificem altare Domino, et cesset interfectio quæ grassatur in populo. Et ait Areuna ad David: Accipiat, et offerat dominus meus rex, sicut ei placet; habes boves in holocaustum, et plaustrum et juga boum in usum lignorum. Omnia dedit Areuna rex³ regi: dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. Cui respondens rex ait: Nequaquam ut vis, sed emam pretio a te, et non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo David aream, et boves, argenti siclii quinquaginta, et ædificavit ibi David⁴ altare Domino, et obtulit holocausta et pacifica: et repropositus est Dominus terre, et cohibita est plaga ab Israel⁵.

¹ In hodiernis Hebræorum voluminibus perturbatus est ordo litterarum istius nominis; ibi enim legitur הארונה « haavarna ». Verum monet nos Massorethicum « Ceri » tam in editis quam in manuscriptoribus libris supra laudatis, legendum הארונה, « haarauna ». Ita quoque scriptum reperimus in nostro Perissonæo Hebræo codice, qui nullam adhibet criticam notam Massoretharum; etsi infra §. 18 legat corrupte cum cæteris ארניה, « Arania ». Simili usus est exemplari scholiastes canonis Hebr. verit. ut non solum ex notatione marginali « Arania » manifestum apparet, sed etiam ex eodem supra positò nomine « Areuna » in textu, quod emendator canonis mutavit cum « Aravena », mobilis faciens « sheva » sub littera « vsu », quamvis post motionem parvam, sive vocalem « parahh, sheva » minime legatur apud grammaticos recentiores. Hoc interim propter studiosum ac curiosum lectorem. Marr.

— Pro « Aureuna », qui Veronensem librum descripsit, monuit in margine legendum « Ornan »: quæ quidem nominis scriptura ex Græco accipitur: in Hebræo enim variè concepta est, הארניה, הארונה, ארניה, aut certe ex libris Paralipomenon 4, cap. xxii, 28, et II, cap. iii, 4, ubi pro cognomine Jebusei obtinet.

² Quod verissime notat scholiastes, non esse in Hebræo additum ei, ms. quoque Veronensis tacet.

Explicunt libri duo Samuel.

³ Canon solus cum Vulgata retinet verbum illud « rex ». Legitur quidem in Hebræo, non tamen apud LXX. Areuna ergo populus fuit, aut de stirpe regum Jebuseorum: in libris Paralipomenon idem Jebuseus appellatur « Ornan »: quod nequam prætermisum voluit scriptor « QQ. Hebraicarum » in eodem libro Paralipomenon. Marr.

— Notat regis titulo Areunam Veronensis ms. in quo tantum est: « Dixit Areuna regi, etc. »; neque est revera illud rex additum in aliis mss., uno, quem canonem vocat Martianus, excepto. Quod autem in Hebræo sit, critici magni nominis culpæ hoc tribuunt amanuensis: aut salva ejus textus integritate, sic explicant ex Hebraice lingua ingenio, « Areuna, o rex, omnia det regi ».

⁴ Non addit hic Veron. ms. « David », quod nomen plerique libri alii habeat.

⁵ Rectissime ad Hebræi exemplaris normam Veronens. ms. « Finit liber Samuel ». Diximus et Hieronymo hanc probari partitionem in prologo: « Tertius sequitur Samuel, quem nos Regorum primum et secundum dicimus ». Et paulo post: « Lege ergo primum Samuel, et Malachim meum ». Sed et Græcis interpretibus Aquila (quod Coisliniæ codices apud Montfauconium testantur): Ἐβραϊστὶς ἐπιμνηστικὸς, ὃς διείδεν, ἀλλὰ μὴν τὰς δύο παραίκαεν: « Hebræos secutus, non divisit, sed unum ex duobus libris fecit ».